

Łęcicki, Grzegorz

Media katolickie w III Rzeczypospolitej (1989-2009)

Kultura Media Teologia 2, 112-122

2010

Artykuł został opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach
dozwolonego użytku.

Grzegorz Łęcicki

Media katolickie w III Rzeczypospolitej (1989-2009)

STRESZCZENIE:

SYNTETYCZNY OPIS DZIEJÓW MEDIÓW KATOLICKICH W POLSCE PO 1989 R. CZYLI PRZEMIANACH POLITYCZNYCH I EKONOMICZNYCH. PRZEDSTAWIENIE PROBLEMÓW PRASY, RADIA, TELEWIZJI KATOLICKIEJ ORAZ OBECNOŚCI KOŚCIOŁA W INTERNECIE W KONTEKŚCIE PLURALIZMU DEMOKRATYCZNEGO ORAZ GOSPODARKI WOLNORYNKOWEJ. KRÓTKIE PRZYPOMNIENIE HISTORII POLSKICH MEDIÓW KATOLICKICH W OKRESIE MIĘDZYWOJENNYM ORAZ W CZASACH DYKTATURY KOMUNISTYCZNEJ.

SŁOWA KLUCZOWE:

MEDIA KATOLICKIE, PRASA, RADIO, TELEWIZJA, POLSKA

ABSTRACT:

SYNTHETIC HISTORY OF CATHOLIC MEDIA IN POLAND AFTER 1989, AFTER POLITICAL AND ECONOMIC TRANSFORMATIONS. PROBLEMS OF PRESS, RADIO AND CATHOLIC TELEVISION ARE PRESENTED, ALONG WITH THE PRESENCE OF THE CHURCH IN THE INTERNET, AGAINST DEMOCRATIC PLURALISM AND FREE MARKET ECONOMY. A SHORT INTRODUCTION INTO THE HISTORY OF POLISH CATHOLIC MEDIA IN THE INTERWAR ERA AND DURING THE COMMUNIST DICTATORSHIP.

KEYWORDS:

CATHOLIC MEDIA, PRESS, RADIO, TELEVISION, POLAND

Upadek komunizmu w 1989 r. położył kres administracyjnym utrudnieniom i prześladowaniom Kościoła, mającym na celu pozbawienie go jakiegokolwiek wpływu na życie społeczne¹. Katolicyzm jako narodowa religia Polaków stanowił wielką siłę moralną oraz społeczną, a Kościół był niekwestionowanym autorytetem, który wyszedł zwycięsko z konfrontacji z ideologią i praktyką obcego ustroju, narzuconego przez Związek Sowiecki². Zmaganie Kościoła z ideologią i praktyką totalitaryzmu komunistycznego odbywało się przede wszystkim na płaszczyźnie walki o wolność religijną i przestrzeganie praw człowieka³. Ostatnie dziesięciolecie istnienia Polski Ludowej w ogromnym stopniu zostało zdeterminowane wydarzeniem epokowym, a mianowicie wyborem krakowskiego metropolity, kardynała Karola Wojtyły na Stolicę Piotrową. Elekcja i posługa Papieża -Polaka, a przede wszystkim nauczanie Ojca Świętego Jana Pawła II głoszone podczas trzech pierwszych pielgrzymek do Ojczyzny (w 1979, 1983, 1987 r.) było orędziem wolności pojmowanej zarówno w kategoriach sprawności wewnętrznej, cnoty moralnej i religijnej, jak i zasady etycznej odnoszącej się do życia społecznego⁴. Po upadku komunizmu podstawowym elementem papieskiego nauczania stał się zaś sposób korzystania z odzyskanej wolności⁵.

Normalizacja stosunków dyplomatycznych między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską – przybycie nuncjusza apostolskiego (1989 r.), zawarcie konkordatu (1993 r.) – a także szczegółowe rozwiązania prawne regulujące zasady istnienia i działania Kościoła w państwie, stworzyły nowe możliwości realizowania jego posłannictwa. Po okresie zniewolenia komunistycznego Kościół katolicki w Polsce otrzymał więc możliwość tworzenia i posługiwania się mass mediami. Funkcjonowanie katolickich mediów w pierwszym dwudziestolecu III RP - będące konsekwencją wolności wyznania oraz wolności słowa - przedstawione zostanie syntetycznie, zgodnie z podziałem na media dawne, czyli prasę i radio, oraz nowe, które stanowią telewizja i Internet. Prezentację rozpoczną krótkie uwagi dotyczące najstarszego medium, jakim jest książka. Ukazane

Zmaganie Kościoła z ideologią i praktyką totalitaryzmu komunistycznego odbywało się przede wszystkim na płaszczyźnie walki o wolność religijną i przestrzeganie praw człowieka

¹ Por. W. Roszkowski, *Historia Polski 1914 - 2005*, Warszawa 2006, s. 406 - 412, 420 - 421.

² Por. J. Kłoczowski, *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*, Warszawa 2007, s. 238 - 246, 275 - 278, 293 - 297, 308 - 360.

³ Zob. E. K. Czaczkowska, *Kardynał Wyszyński*, Warszawa 2009, s. 536 - 549.

⁴ Zob. G. Łęcicki, *Jan Paweł II. Starałem się mówić za was. O papieskich pielgrzymkach do zniewolonej Ojczyzny 1979, 1983, 1987*, Warszawa 2008, s. 51 - 81. 105 - 140. 159 - 215.

⁵ Zob. Tenże, *Jan Paweł II. Miłośnik Krzyża i Zmartwychwstania*, Warszawa 1998, s. 97 - 100. 103 - 113.

OBLICZA MEDIÓW

również zostaną nowe struktury mające służyć lepszemu obiegowi informacji o polskim Kościele. Sprecyzowania jednak wymaga najpierw odnoszące się do mediów i dziennikarzy określenie „katolicki”. Oznacza ono strukturalną łączność z hierarchią i władzą kościelną – diecezjalną lub zakonną – polegającą na obecności asystenta kościelnego w redakcji lub na tym, że właścicielem określonego medium jest instytucja kościelna.

Książka

Stosowane przez rządy komunistyczne rozmaite ograniczenia, a mianowicie reglamentowanie przydziału papieru, wyznaczanie wysokości nakładów książek religijnych, a także ingerencje cenzury, znacznie utrudniały działalność wydawnictw katolickich⁶. W warunkach wolności politycznej i gospodarczej udział oficyn katolickich na polskim rynku książki kształtował się w 2007 r. na poziomie 6,4%; łączny nakład książek religijnych wyniósł prawie 14 milionów egzemplarzy; ukazało się wtedy 2 190 tytułów, opublikowanych przez ok. 120 wydawnictw katolickich. Liczba ta nie zmienia się radykalnie od 2001 r. Dla porównania warto przypomnieć, że w 1982 r. istniało w Polsce zaledwie 29 oficyn katolickich, a 1987 r. było ich 32; opublikowały wtedy 407 tytułów. Łączny nakład pięciu wybranych wydawnictw katolickich, których liczba w 1989 r. wzrosła do 46, wyniósł wtedy ponad 2 800 000 egzemplarzy⁷.

Najbardziej spektakularnym przedstawieniem dorobku katolickiego ruchu wydawniczego są Targi Wydawców Katolickich, organizowane przez ich Stowarzyszenie od 1994 r. na warszawskich Stegnach, w pierwszym tygodniu po Wielkanocy. Prezentowane są na nich nie tylko tradycyjne publikacje książkowe, ale także rozmaite edycje multimedialne.

Nowe struktury informacyjne Kościoła w Polsce

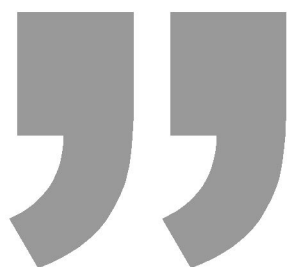
Nie tylko dla mediów religijnych istotnym wydarzeniem było utworzenie w 1993 r. Katolickiej Agencji Informacyjnej, powstałej dzięki finansowemu wsparciu Episkopatu USA. Przed wojną istniała w Polsce od 1927 r. Katolicka Agencja Prasowa; z jej serwisów korzystało w 1939 r. 204 odbiorców⁸. Obecnie Katolicka Agencja Informacyjna oferuje zarówno tradycyjny, tj. drukowany biuletyn informacyjny, jak i serwis internetowy, dźwiękowy, fotograficzny oraz Internetowy Dziennik Katolicki. Podstawową stroną internetową KAI odwiedziło w marcu 2009 r. ponad 500 000 internautów; nakład biuletynu wyniósł 3 200 egzemplarzy, a liczba stałych odbiorców serwisu przekroczyła 100⁹. Wiadomości

⁶ Jako przykład mogą służyć trudności związane z wydaniem słynnej książki C. L. Lewisa, *Listy starego diabła do młodego*. W 1963 roku cenzura w ogóle nie zezwoliła na druk tej publikacji. Ukazała się ona dopiero w 1980 roku wraz z *Listami o modlitwie* pod wspólnym tytułem *Listy o modlitwie i moralności*. Por. C. L. Lewis, *Listy starego diabła do młodego*, Warszawa 1990; informacja na drugiej stronie okładki.

⁷ Zob. Ł. Gołębiowski, K. Frołow, *Rynek książki w Polsce 2008*, Warszawa 2008, s. 137; K. Frołow, J. Wolak, *Raport o książce katolickiej. Edycja 2007*, Warszawa 2007, s. 49; J. Frołow, *Raport o książce katolickiej*, Warszawa 2001, s. 26 - 27. 29. 33.

⁸ Por. J. Myśliński, *Kalendarium polskiej prasy, radia i telewizji*, Warszawa 2004, s. 62. 144.

⁹ Informacja na podstawie ustnej relacji prezesa KAI, Marcina Preciszewskiego, złożonej autorowi podczas rozmowy w dn.21 kwietnia 2009 r.

Sprecyzowania jednak wymaga najpierw odnoszące się do mediów i dziennikarzy określenie katolicki. Oznacza ono strukturalną łączność z hierarchią i władzą kościelną – diecezjalną lub zakonną – polegającą na obecności asystenta kościelnego w redakcji lub na tym, że właścicielem określonego medium jest instytucja kościelna.

rozpowszechniane przez KAI dotyczą zarówno posługi papieskiej, działalności Stolicy Apostolskiej, jak i życia Kościoła w Polsce na świecie.

Istotną rolę pośrednika między biskupami a mass mediami pełni rzecznik prasowy Episkopatu Polski, powoływany od 1998 roku. Do jego obowiązków należy m. in. redagowanie oficjalnej strony internetowej Episkopatu. Stopniowo swoich rzeczników zaczęły powoływać poszczególne kurie metropolitalne i diecezjalne oraz rozmaite instytucje katolickie. Od 1991 r. istnieje w Polsce Katolickie Stowarzyszenie Dziennikarzy, do którego należą także redaktorzy i pracownicy mediów niekościelnych¹⁰.

Prasa

Upadek totalitaryzmu i wynikające z tego obalenie urzędu, według komunistycznej nowomowy, strzegącego wolności słowa (a w istocie będącego jego bezwzględny kontrolerem) oraz odejście od modelu gospodarki nakazowo-rozdzielczej na rzecz ekonomii kapitalistyczno-liberalnej, postawiło katolickie inicjatywy edytorskie w nowej sytuacji. Wydawać by się mogło, że po latach prześladowań ze strony ateistycznej władzy, publikacje religijne w kraju o ponad tysiącletniej tradycji chrześcijańskiej odgrywać będą znaczącą rolę w obszarze słowa drukowanego. Czynnikiem sprzyjającym miał być niewątpliwie również nowy podział administracyjny Kościoła w Polsce, ustanowiony przez Papieża Jana Pawła II w 1992 i 2004 r., zwiększający liczbę metropolii (do 14) i diecezji sufragalnych (do 28), a więc zmniejszający dystans między wiernymi a strukturami urzędowymi oraz różnymi instytucjami kościelnymi.

Za symptomatyczne zjawisko, ilustrujące niełatwą sytuację mediów kościelnych w naszym kraju, można uznać zmaganie o istnienie ogólnopolskiego dziennika katolickiego. W 1993 r. za aprobatą Prymasa Polski kardynała Józefa Glempa przekształcono „Słowo Powszechne”, istniejący od 1947 r. dziennik Stowarzyszenia PAX, w „Słowo - Dziennik Katolicki”. Pismo miało wprowadzić asystenta kościelnego, jednak nie zyskało realnej aprobaty części hierarchów kościelnych i środowisk katolickich, a przede wszystkim sympatii

¹⁰ Zob. J. Myśliński, *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 140.

OBLICZA MEDIÓW

czytelników. W 1997 r., przed kolejną pielgrzymką Ojca Świętego Jana Pawła II do Ojczyzny „Słowo - Dziennik Katolicki” przestało się ukazywać jako gazeta codzienna. Po krótkiej wegetacji w formie tygodnika „Słowo” zostało ostatecznie zlikwidowane. Wobec braku na polskim rynku prasowym dziennika katolickiego, udaną próbą wypełnienia pustki powstałej po likwidacji „Słowa” stała się kolejna inicjatywa medialna środowiska skupionego wokół Radia Maryja, a mianowicie gazeta codzienna „Nasz Dziennik”, ukazująca się od roku 1998¹¹. Redakcja nie ujawnia jednak wysokości nakładu oraz poziomu sprzedaży. Można jednak przypuszczać, że wynosi on ponad 100 000 egz.

Przed drugą wojną światową, a dokładnie w 1935 r., ukazywało się w Polsce ponad 300 czasopism religijnych¹². Geniusz mediów katolickich, św. o. Maksymilian Kolbe (1894 - 1941) w założonym przez siebie Niepokalanowie pod Warszawą - największym wtedy, bo liczącym ponad 600 zakonników - utworzył ogromny koncern wydawniczy. „Nakład „Rycerza Niepokalanej” doszedł do 750 000 egzemplarzy. „Rycerzyk Niepokalanej” dla dzieci miał nakład 221 000 egzemplarzy. „Mały Dziennik” osiągnął już liczbę 137 000 egzemplarzy, a jego wydanie niedzielne 225 000 egzemplarzy”¹³. Należy przypomnieć, że inne najpoczytniejsze, a zarazem najstarsze polskie pismo katolickie, czyli miesięcznik „Posłaniec Serca Jezusowego” ukazywał się w nakładzie 130 000 egzemplarzy¹⁴.

Przyjmuje się, że łączny nakład czasopism katolickich w Polsce w 1936 r. wynosił ponad 2 500 000 egzemplarzy (z czego ok. 1 200 000 stanowił jednorazowy nakład pism wydawanych w Niepokalanowie); według ustaleń obliczających ogólny jednorazowy nakład wszystkich czasopism wydawanych wtedy w Polsce na ok. 8 900 000 wynika, że prasa katolicka stanowiła ok. 27% nakładu całego czasopiśmiennictwa¹⁵.

Po tragicznych doświadczeniach wojny, okupacji i komunistycznego totalitaryzmu, prasa katolicka w III RP nie odbudowała swej pozycji na rynku medialnym z czasów II RP. Wśród najpopularniejszych polskich tygodników opiniotwórczych znajduje

¹¹ Por. J. Myśliński, *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 68. 93. 143. 149. 151.

¹² Zob. H. E. Wyczawski, *Działalność religijna i społeczna*. W: *Historia Kościoła w Polsce*, t. II, cz. 2. Red. B. Kumor, Z. Obertyński, Poznań - Warszawa 1979, s. 64 - 66; A. Paczkowski, *Prasa polska w latach 1918 - 1939*, Warszawa 1980, s. 293.

¹³ W. Zaleski, *Święci na każdy dzień*, Warszawa 2008, s. 692. Najliczniejszą grupę stałych odbiorców „Rycerza Niepokalanej” w 1939 r. stanowili mieszkańcy województwa warszawskiego, krakowskiego, poznańskiego i łwowskiego; najwięcej prenumeratorów było w województwach zachodnich: poznańskim, pomorskim i śląskim, a najmniej we wschodnich: wileńskim, wołyńskim, nowogródzkim i poleskim. Prenumeratoremami „Małego Dziennika” byli przede wszystkim urzędnicy (40%) oraz rolnicy (27%). Zob. L. Dyczewski, *Niepokalanów wspólnotą zakonną i ośrodkiem apostolskiej działalności w latach Polski Niepodległej*. W: *Wspólnota miejscem tworzenia*. red. L. Dyczewski, Niepokalanów 1992, s. 29. Nakład „Kalendarza Rycerza Niepokalanej” osiągnął milion egzemplarzy. Zob. R. Habielski, *Polityczna historia mediów w Polsce w XX wieku*, Warszawa 2009, s. 84. Wydawanie „Rycerza Niepokalanej” zostało wznowione po wojnie; w grudniu 1947 r. jego nakład wynosił 700 000 egz. Decyzją władz komunistycznych został w 1948 r. ograniczony do 80 000 egz., a w 1952 - zlikwidowany; od 1971 r. wydawany był w Rzymie, a od 1981 r. ponownie w Niepokalanowie w nakładzie 200 000 egz. Zob. *Historia jednej gazety, czyli 85 lat „Rycerza Niepokalanej”*; www.franciszkanie.pl; 5 X 2010; J. Myśliński, *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 55.

¹⁴ Zob. H. E. Wyczawski, *Działalność...*, art. cyt., s. 64.

¹⁵ Zob. A. Paczkowski, *Prasa polska...*, dz. cyt., s. 295.

się zaledwie jedno pismo katolickie, a mianowicie „Gość Niedzielny”, mający 18 edycji diecezjalnych¹⁶. Konkurencyjny, częstochowski tygodnik katolicki „Niedziela” ma ich 19; choć nie ujawnia nakładu i poziomu sprzedaży, można przypuszczać, że są one porównywalne z pismem katowickim. Należy zauważyć, że poziom czasopiśmiennictwa katolickiego pod względem jakościowym istotnie się zmienił na korzyść. O ile bowiem w II RP skierowane ono było raczej do ludzi pobożnych, ale prostych, a tylko nieliczne pisma miały ambicję oddziaływania na inteligencję, o tyle współczesna prasa związana z Kościołem jest bardziej uniwersalna i nawet pisma o charakterze popularnym i pobożnościowym nie unikają komentowania poważnych zagadnień religijnych, kulturalnych, społecznych i politycznych. Zjawisko to związane jest naturalnie z ogólnym podniesieniem poziomu wykształcenia w powojennej Polsce.

Katolickie uczelnie, niektóre seminaria duchowne, wydziały teologiczne wydają specjalistyczne periodyki naukowe: miesięczniki, dwumiesięczniki, kwartalniki, półroczniki, roczniki, ze swej natury przeznaczone dla wąskiego grona uczonych oraz środowisk inteligencji katolickiej.

Radio

Tradycje przekazu treści religijnych sięgają początków polskiej radiofonii. Polskie Radio bowiem zaczęło emitować audycje religijne już w 1927 r. Wtedy, 3 maja nadało mszę świętą z katedry w Poznaniu. Była to najprawdopodobniej pierwsza transmisja Eucharystii w Europie. Polskie Radio transmitowało nabożeństwa majowe z sanktuariów maryjnych, a więc z Ostrej Bramy, Piekar, Jasnej Góry; rezurekcję z katedry wawelskiej, pasterkę z małych wiejskich kościółków; nadawało z Watykanu orędzia i błogosławieństwa papieskie; niedzielne transmisje mszy św. przyczyniły się do powstania nowego gatunku homiletycznego, a mianowicie kaznodziejstwa radiowego. W II RP Polskie Radio jako jedyna radiofonia na świecie rozpoczynała dzień pieśnią poranną skierowaną ku Bogu; najczęściej była to pieśń Kiedy ranne wstają zorze. Do wielkich osiągnięć technicznych Polskiego Radia należała emisja trwających w Watykanie 5 godzin uroczystości kanonizacyjnych św. Andrzeja Boboli w roku 1938¹⁷. Niepobity dotąd rekord długości bezpośredniej transmisji radiowej stanowi relacja z pogrzebu Pierwszego Marszałka Polski Józefa Piłsudskiego w 1935 r. Warto przypomnieć, że po śmierci Komendanta zmieniono sygnał radiowy Warszawy I z fragmentu Poloneza A - dur na melodię dumnego marsza Pierwszej Brygady, ulubionej pieśni Marszałka, niejako hymnu legionistów i piłsudczyków¹⁸.

Po latach komunistycznego monopolu w zakresie przekazu radiowego istotny wyłom został uczyniony na skutek słynnych postulatów Międzyzakładowego Komitetu Strajkowego, który w imieniu protestujących załóg robotniczych w pamiętnym sierpniu

¹⁶ Według informacji z 2008 r. sprzedaż tygodników opinii przedstawiała się następująco: *Polityka* - ponad 151 000 egz., *Newsweek Polska* - ponad 124 000 egz., *Wprost* - ponad 110 000 egz.; sprzedaż tytułów katolickich wynosiła zaś: *Gość Niedzielny* - ponad 125 000 egz., *Przewodnik Katolicki* - ponad 28 000 egz., *Tygodnik Powszechny* - zaledwie ponad 21 000 egz. Zob. *Press* nr 12 (155), XII 2008, s. 72. 74.

¹⁷ Zob. J. Myśliński, *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 140.

¹⁸ Zob. *Radio w Polsce w latach 1935 - 1938*, Warszawa 1938, s. 54 - 58.

OBLICZA MEDIÓW

Upadek dyktatury komunistycznej 1989 r. i powrót do demokratycznych reguł rządzenia oraz liberalnych zasad ekonomicznych całkowicie zmienił sytuację na rynku mediów audiowizualnych. Państwo, a ściślej partia komunistyczna utraciła monopol na przekaz medialny w radiu i telewizji.

1980 r. zawarł porozumienie z rządem PRL. Stało się ono podstawą transmitowania niedzielnej mszy św. dla chorych. Po raz pierwszy została ona nadana we wrześniu 1980 r. z warszawskiego kościoła Świętego Krzyża. Transmitowana w programie pierwszym radiowa msza św. była do 1989 r. jedynym stałym programem religijnym w państwowych mediach. Ustalenia między rządem a Episkopatem przewidywały jednak, że w ramach ogłoszeń nie będą czytane listy pasterskie ani komunikaty z konferencji plenarnych Episkopatu Polski. Była to cena kompromisu wobec roszczeń komunistów, którzy usiłowali ograniczyć zasięg transmisji radiowej proponując nadawanie mszy św. w drugim programie oraz postulowali kontrolowanie treści kazań¹⁹.

Upadek dyktatury komunistycznej 1989 r. i powrót do demokratycznych reguł rządzenia oraz liberalnych zasad ekonomicznych całkowicie zmienił sytuację na rynku mediów audiowizualnych. Państwo, a ściślej partia komunistyczna utraciła monopol na przekaz medialny w radiu i telewizji. Dawne media państwowe czekał proces przemiany w media publiczne, mające służyć nie tyle rządzącym, ile odbiorcom. Zmiana prawodawstwa umożliwiła powstawanie mediów prywatnych o charakterze komercyjnym lub społecznym. Do tej ostatniej grupy zaliczane są media katolickie ze względu na swą społeczną misję. Art. 20. Konkordatu zawartego w 1993 r. między Stolicą Apostolską a Rzeczpospolitą Polską, przewiduje prawo Kościoła do posiadania i używania środków społecznego przekazu, a także emitowania programów w publicznym radiu i telewizji. Ich przygotowaniem zajmują się osobne redakcje, istniejące od 1989 r., a więc Naczelna Redakcja Programów Katolickich w Polskim Radiu oraz Redakcja Programów Katolickich w Telewizji Polskiej.

Po ustanowieniu nowej struktury administracyjnej Kościoła katolickiego w Polsce, ambicją każdej diecezji stało się posiadanie własnych mediów, a mianowicie pisma, najczęściej tygodnika, oraz rozgłośni radiowej. Lokalne stacje kościelne szybko znalazły się w defensywie wobec niezwykle dynamicznej konkurencji, którą zaczęły stanowić rozgłośnie komercyjne, ogólnopolskie i lokalne, kierujące swój program do określonych grup słuchaczy. Należy przypomnieć, że w 1980 r. działało w Polsce 17 rozgłośni radiowych, w tym 16 regionalnych, natomiast obecnie liczba stacji radiowych w Polsce wyno-

¹⁹ Zob. M. J. Kwiatkowski, „*Tu Polskie Radio Warszawa...*”, Warszawa 1980, s. 233 – 235. 239.

si 246. Sposobem ratowania oraz uatrakcyjnienia programu radiofonii katolickiej i uczynienia z niej liczącego się podmiotu na rynku medialnym było powołanie w 1997 r. porozumienia programowego Plus grupującego stacje diecezjalne. Tworzenie w ten sposób ogólnopolskiej sieci rozgłośni katolickich było niewątpliwie atrakcyjnym pomysłem. Niestety, jego realizacja okazała się programowym oraz ekonomicznym niewypałem. Kolejną więc próbą jednoczenia stacji diecezjalnych stało się zapoczątkowanie w 2005 r. nowej sieci radiowej Vox, tworzonej na bazie istniejącego od 1993 r. Stowarzyszenia Rozgłośni Katolickich.

Na 246 istniejących obecnie w Polsce rozgłośni radiowych 47 to stacje katolickie. Obecnie do sieci Plus należy 17 stacji diecezjalnych, a 10 do sieci Vox. Pozostałe rozgłosnie kościelne zachowują niezależność i samodzielność.

Absolutnym fenomenem medialnym w III RP okazało się należące do zgromadzenia redemptorystów Radio Maryja ze swym charyzmatycznym twórcą o. Tadeuszem Rydzykiem. Istniejące od 1991 r. i mające od 1994 r. koncesję na nadawanie programu ogólnopolskiego zdobyło niezwykłą popularność, uznanie, sympatię i poparcie słuchaczy. Jako pierwsze radio interaktywne otworzyło swoje mikrofony dla społeczności wierzących. Trafiając w gusta słuchaczy odpowiednim przekazem religijnym oraz patriotycznym potrafiło, jak żadne inne mass medium w Polsce, stworzyć liczący się ruch społeczny Rodzina Radia Maryja stanowi doskonały przykład integracyjnej funkcji mediów oraz ich skutecznego oddziaływania. Według danych z 1999 r. Radia Maryja słuchało od 4 do 6 milionów odbiorców²⁰.

Według najnowszych badań słuchalność Radia Maryja w skali kraju wynosi 2,03%, natomiast słuchalność rozgłośni diecezjalnych w poszczególnych regionach kształtuje się na poziomie od 0,19 % (Radio Warszawa) do 4,72 % (Vox Szczecin)²¹.

Swoista tendencja polegająca na zmniejszaniu się słuchalności stacji lokalnych na rzecz większej popularności rozgłośni ogólnopolskich zdaje się dobrze nie wróżyć diecezjalnej radiofonii katolickiej. W 2003 r. słuchalność 22 stacji Plus wynosiła zaledwie 1,6%²². Wydaje się więc, że tylko zjednoczenie rozgłośni diecezjalnych na płaszczyźnie programowej mogłoby przynieść sukces medialny w skali całego kraju i skutecznie powiększyć zakres oddziaływania Kościoła w zakresie przekazu radiowego.

Telewizja

Do najbardziej wpływowych i najpopularniejszych mediów drugiej połowy XX w. należała telewizja. Po przełamaniu monopolu komunistycznego państwa, w III RP nastąpił jej szybki i dynamiczny rozwój. Wśród licznych kanałów i stacji o charakterze świeckim pojawiła się inicjatywa tworzenia w Polsce telewizji katolickiej. Inspiratorem jej powstania jako nowoczesnego narzędzia ewangelizacji był zakon franciszkanów. TV Niepokalanów rozpoczęła nadawanie w 1996 r. W 2001 r. przekształciła się w TV Puls. Programy dla niej produkowała Telewizja Familijna, której zarząd w 2002 r. złożył wniosek o upa-

²⁰ Zob. Z. Zieliński, *Kościół w Polsce 1944 - 2002*, Radom 2003, s. 290 - 291.

²¹ Zob. J. Myśliński, *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 126. 140. 143. 145. 149. 154.

²² Zob. „Press”, nr 4 (159) IV 2009, s. 100 - 101.

OBLICZA MEDIÓW

dłość spółki. Reaktywowana w 2003 r. TV Puls jako dzieło poniekąd pionierskie nieustannie boryka się z różnymi trudnościami. Początkowy religijno-społeczny charakter stacji zaczął ewoluować w kierunku kanału ogólnotematycznego, z zachowaniem cech przekazu ewangelicznego, formacyjnego i rodzinnego.

W 2003 r. koncesję na nadawanie programu telewizyjnego otrzymała TV Trwam należąca do zgromadzenia redemptorystów²³. Religijny i patriotyczny charakter stacji zbieżny jest z przekazem Radia Maryja oraz Naszego Dziennika. Ciekawym i nowatorskim pomysłem stało się równoczesne nadawanie Rozmów niedokończonych jako audycji radiowej i programu telewizyjnego. Zwiększyło to zarówno popularność programu, jak i siłę jego oddziaływania. Konsekwentnie realizowany przekaz medialny wykluczający przemoc, mający charakter pobożnościowy i formacyjny, stanowi natychmiast rozpoznawalną cechę charakterystyczną Radia Maryja i TV Trwam.

Nową inicjatywą medialną było utworzenie w październiku 2007 r. religijnego kanału tematycznego w stacji komercyjnej. Religia TV należąca do Grupy ITI, w skład której wchodzi telewizja TVN, stała się wyzwaniem zarówno wobec TV Puls, TV Trwam, jak i telewizji publicznej, która nie uwzględniła religii wśród nadawanych kanałów tematycznych.

Internet

Najnowocześniejsze i wszechstronne mass medium, którym jest Internet, dość szybko zaczęło służyć Kościołowi jako narzędzie ewangelizacji, informacji i komunikacji. Strony internetowe stały się standardowym dokumentem instytucji kościelnych – diecezji, parafii, sanktuariów, zakonów, seminariów, wydawnictw, redakcji oraz rozmaitych organizacji katolickich – a tworzone portale katolickie – monograficzne oraz uniwersalne – zawierają wiadomości ze wszystkich dziedzin mogących interesować społeczność wiernych. Najpopularniejszym portalem katolickim jest Opoka istniejąca od 1999 r. jako oficjalna strona Kościoła w Polsce. W styczniu 2009 r. odwiedziło ją ponad 739 000 unikalnych użytkowników; miała wtedy prawie 8 200 000 odsłon. Dla porównania portal Onet.pl miał w lutym 2009 r. 237 milionów odsłon. Opoka znajdowała się wtedy na 13 miejscu spośród najpopularniejszych witryn informacyjnych w Polsce²⁴.

Perspektywy

Przestrzeganie w III RP wolności słowa oraz wolności wyznania stworzyło nowe, korzystne warunki dla medialnej aktywności Kościoła i wykorzystywania środków społecznego przekazu. Nie zawsze jednak niektóre środowiska katolickie umiały realizować dobre i potrzebne inicjatywy. Generalnie jednak Kościół podjął zmaganie o obecność na niezwykle trudnym rynku medialnym – prasowym, wydawniczym, radiowym, telewizyjnym, internetowym – i wykorzystuje najnowocześniejsze narzędzia komunikacji w dziele ewangelizacji, formacji, oświaty, wychowania, szerzenia wartości płynących

²³ Por. J. Myśliński, *Kalendarium...*, dz. cyt., s. 160.

²⁴ Zob. www.wirtualnemedial.pl; 28 IV 2009 r.

z Dekalogu i Ewangelii, promowania prawdy, dobra i piękna²⁵. Diecezje, zakony, instytucje kościelne, organizacje katolickie posługują się starymi i nowymi mediami w zmaganiu z ideami przeciwstawiającymi się chrześcijaństwu. Konfrontacja chrześcijaństwa z liberalizmem, relatywizmem, ateizmem, materializmem i hedonizmem.

Specyficznym zjawiskiem, noszącym cechy manipulacji, jest przekaz medialny określający niektórych publicystów niepracujących w redakcjach kościelnych jako dziennikarzy katolickich. Ciekawe, dlaczego stacje publiczne oraz komercyjne nierzadko nie proszą o komentowanie zagadnień kościelnych dziennikarzy pracujących w mediach katolickich?

W czasach PRL-u za główne, opiniotwórcze katolickie ośrodki medialne uważano Kraków (z „Tygodnikiem Powszechnym” i „Znakiem”) oraz Warszawę (z „Więzią” i „OD-iSS-em”). Obecnie zaś ten podział wygląda inaczej. Środowisku krakowskiemu przeciwstawiane jest toruńskie imperium (w pozytywnym tego słowa znaczeniu) medialne redemptorystów. Oba ośrodki diametralnie różnią się pod względem wizji historii, szczególnie epoki Polski Ludowej²⁶, inaczej postrzegają aktualne problemy społeczne i polityczne, a nawet odmiennie interpretują pewne zjawiska religijne. Obie opcje mają zagorzałych zwolenników oraz zaciekłych krytyków, zarówno wśród wiernych, jak i hierarchów. Ośrodkowi toruńskiemu przypisuje się populizm, nacjonalizm, antysemityzm oraz podtrzymywanie i rozwijanie religijności ludowej, uważanej za prymitywną i konserwatywną. Środowisko krakowskie oskarżane jest zaś o przesadny intelektualizm, niezrozumienie polskiej pobożności, kosmopolityzm, euroentuzjizm, lewicowość, usprawiedliwianie kolaborantów dawnego systemu i ugodowe, kompromisowe stanowisko wobec komunistycznych władz PRL po 1956 r.²⁷. Takie powierzchowne oceny i prostaczkę opinie są krzywdzące szczególnie wobec mediów należących do redemptorystów. Nie bez znaczenia są bowiem krytyczne opinie Ojca Świętego Jana Pawła II wyrażone na temat „Tygodnika Powszechnego”. Źródeł kontrowersyjnych ocen ośrodka toruńskiego oraz środowiska krakowskiego należy poszukiwać w sporze o prymat w kształtowaniu katolickiej opinii publicznej w Polsce oraz w odmiennych koncepcjach obecności i politycznego zaangażowania Kościoła w demokratycznym państwie²⁸.

Niezbyt szeroki zasięg oddziaływania katolickich mass mediów odpowiada specyfice polskiej religijności. Wprawdzie do wiary i związków z Kościołem katolic-

²⁵ Por. K. Pokorna-Ignatowicz, *Kościół w świecie mediów. Historia, dokumenty, dylematy*, Kraków 2002, s. 150 - 153.

²⁶ Charakterystycznym przykładem było nadanie tytułu „Jacek święty” pośmiertnemu wspomnieniu o Jacku Kuroni, napisanemu przez redaktora naczelnego „Tygodnika Powszechnego” ks. Adama Bonieckiego, gdy w ocenie prof. Jerzego Roberta Nowaka, czołowego publicysty „Naszego Dziennika”, „Radia Maryja” i „TV Trwam”, J. Kuroń jest postacią negatywną. Zob. J. R. Nowak, *Czarny leksykon*, Warszawa 1998, s. 93 - 117.

²⁷ Por. J. Mackiewicz, *W cieniu krzyża*, Londyn 1986, s. 146 - 147; Tenże, *Watykan w cieniu czerwonej gwiazdy*, Londyn 1986, s. 245 - 250.

²⁸ Zob. J. Gowin, *Kościół w czasach wolności 1989 - 1999*, Kraków 1999, s. 82 - 87; Z. Zieliński, *Kościół w Polsce...*, dz. cyt., s. 396 - 403. 437.

OBLICZA MEDIÓW

kim przyznaje się 90% obywateli, ale z tego tylko 10% kwalifikuje się jako osoby głęboko wierzące, w pełni identyfikujące się z kościelnym nauczaniem, stale praktykujące²⁹. Z dużą dozą prawdopodobieństwa wolno przyjąć założenie, że przede wszystkim właśnie ta grupa stanowi społeczność odbiorców mass mediów katolickich. Ich zasięg oddziaływania może być w przyszłości wprost proporcjonalny do liczby osób pogłębiających wiarę i związki z Kościołem oraz utożsamiających się z przesłaniem chrześcijaństwa jako nośnika wartości moralnych, egzystencjalnych i religijnych. ■

O AUTORZE:

Grzegorz Łęcicki - ur. 1958 r. w Warszawie, doktor nauk teologicznych w zakresie teologii kultury; dziennikarz i publicysta z ponaddwudziestoletnim doświadczeniem dziennikarskim - prasowym i radiowym - a także edytorskim i pedagogicznym; nauczyciel akademicki, od 2007 r. prorektor Warszawskiej Wyższej Szkoły Humanistycznej im. Bolesława Prusa; zajęcia z zakresu edukacji medialnej prowadzi także w Instytucie Edukacji Medialnej i Dziennikarstwa na Wydziale Teologicznym Uniwersytetu Kardynała Stefana Wyszyńskiego; autor ponad 10 książek, w tym 5 o życiu i posłudze Ojca Świętego Jana Pawła II, oraz biografii bł. Matki Teresy z Kalkuty, a także pierwszej naukowej monografii o Kapelanie Rodzin Katyńskich ks. Zdzisławie Peszkowskim.

²⁹ Zob. J. Kłoczowski, *Dzieje chrześcijaństwa polskiego*, Warszawa 2007, s. 391.